

نماز و تقویت و تحکیم بنیان خانواده

حامد جمالی

دانش پژوه سطح ۴ رشته شیعه شناسی مرکز تخصصی حوزه علمیه قم.

چکیده

نهاد خانواده به عنوان اولین کانونی که کودک در آن رشد می کند نقش اساسی در تربیت دینی دارد. از آن جا که کانون خانواده بهترین مدرسه برای رشد یافتن نسل های جوامع بشری است مسلماً خانواده ی با محیط سالم رشد اجتماع را هم به همراه خواهد داشت. هر چه در این نهاد حس مذهبی رشد کند امنیت درونی و درک لذت واقعی از زندگی و استحکام خانواده بیشتر می شود. چرا که دین، زندگی ما و سعادت دنیا و آخرت را تأمین می کند. و خط سیر فکری و عملی روشنی به فرد می دهد به طوری که نا کامی ها و مشکلات او را از پای در نمی آورد و گرفتار یأس و ناامیدی نمی شود.

در بین همه ی عبادات، نماز که در قرآن به عنوان باز دارنده از منکرات معرفی شده است با توجه دادن انسان به خدا و ارتباط قلبی او با خدا، رضایت و خشنودی خانواده ها را فراهم کرده و از اضطراب های ناشی از آسیب ها رهایی می بخشد. نگارنده در این مقاله به جهت تأثیر نماز در همه ی ابعاد زندگی انسان به بررسی نقش نماز در استحکام خانواده که نقش مهمی در سلامت جامعه دارد پرداخته است و آثار اجتماعی نماز، عوامل بی نمازی، تشویق جوانان به نماز، پیامدهای آن در خانواده و تأثیر بر بهداشت روانی خانواده و تقویت کانون خانواده و جلوگیری از انحرافات و نهایتاً تأثیر بر سعادت بشر را مورد مطالعه قرار می دهد.

کلید واژه ها: نماز، تحکیم، تقویت، خانواده

مقدمه

بدون تردید نماز از مهم ترین عوامل اطمینان بخش و آرامش زاست. آرامش نیز خود عامل بسیار مؤثری در تحکیم روابط انسان ها و تربیت نفوس آن هاست. تحکیم روابط خود، مستقیماً با عدم بزه های اجتماعی و عدم مفاسد بنیان کن خانوادگی محسوب می شود. نقش نماز در تربیت تمامی سنین و عامل باز دارندگی آن در جلوگیری از اضطراب خانوادگی، هم چنین بزهکاری نوجوانان از موضوعاتی است که در قرآن و روایات به تفصیل به آن پرداخته شده است. ما نیز به اجمال از پاره ای از آن ها سخن خواهیم گفت. چشم اندازی بر آثار اقامه نماز در آیات

با نگاهی هر چند گذری ارتباط عمیقی بین تحکیم و تقویت بنیان خانواده با همه ی شئون آن و آیات مربوط به نماز در قرآن به دست می آید. در ادامه به پاره ای از آن آیات اشاره می کنیم. قبل از آن خوب است دانسته شود که در قرآن کریم واژه ی "الصلاه" و کارکردهای آن در ۵۵ آیه، واژه ی "صلاه" تنها در آیه ی ۵۸ سوره ی نور ذکر شده است.

۱. «الذین یؤمنون بالغیب و یقیمون الصلوه و مما رزقناهم ینفقون» (سوره بقره، آیه ی ۳)

پیوستگی ارتباط ایمان به غیب و اقامه ی صلاه (نه فقط خواندن نماز بلکه اقامه ی آن) و انفاق در راه خدا در این آیه مشهود است. کسی نمی تواند رابطه ایمان به غیب و عدم بزهکاری، اختلافات خانوادگی و... را انکار کند. چرا که از عوامل ایمان به غیب رعایت دستورات مصادیق غیب به خصوص خداوند است و یقیناً از نتایج آن استحکام خانوادگی و کارکردهای آن رعایت مؤمنانه است.

۲- وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (۸۲) وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنْتُمْ مُّعْرِضُونَ (سوره بقره، ۸۳)

دستور به لاتعبدون الا الله همراه احسان به والدین و ذوی القربی و ایتم و مساکین، هم چنین به نیکی سخن گفتن را، اقامه ی نماز و ایتهائزکات هم بستگی این موارد در ظهور و ابراز عبادات عملی در رفتار انسان هاست. به نوعی محصول، عدم عبادت جز برای خدا، اقامه ی نماز در کنار بقیه ی خوبی های مذکور در آیه است. اقامه ی نماز بدون شک احسان به والدین و نزدیکان و ... را در پی خواهد داشت. این خود از عوامل استحکام خانواده خواهد بود.

۲. «انما یرید الشیطان ان یوقع بینکم العداوه و البغضاء فی الخمر و المیسر و یصدکم عن ذکر الله و عن الصلاه فهم انتم...»

آیه ی شریفه نیت و اراده ی شیطان برای ایجاد دشمنی بین مردم است. دشمنی و کینه توزی این دو را از طریق شراب خواری و باده گساری دنبال می کند. نتیجه ی این ها جلوگیری از پیمودن راه خدا و یاد خدا که مصداق اتم آن صلاه است، خواهد بود. استحکام در خانواده و عدم بزه های موجود در بین آن ها نمونه ای از همان ایجاد دشمنی بین خانواده ها و تمکین نکردن اوامر الهی و فراموشی یاد خداست. بزه هایی چون شراب خواری و آسیب های حاصل از آن مورد اشاره مستقیم قرار گرفته که جای تأمل بسیاری دارد ضمن این که پس از آن نماز را مطرح می کند.

چنان چه بخواهیم هر آیه ی از آیات مربوط به نماز را بررسی کنیم سخن به درازا خواهد کشید لذا به همین اندازه بسنده می کنیم و در ادامه به طور فشرده از فوائد نماز که یقیناً از مصادیق آن استحکام و تحکیم خانواده ها است مطالبی را ذکر می کنیم. گذشت که در ۵۵ آیه ی از کتاب خدا لفظ صلاه آمده که فهرستی از فوائد آن می آید.

اگر مروری بر عوامل تحکیم خانواده در کتب تربیتی، روان شناسی و جامعه شناسی داشته باشیم و بخواهیم تمامی آن ها را در کتابی عاری از خطا که تمامی آن ها را مورد

بررسی عالمانه و حکیمانه قرار داده باشد بیابیم حتما باید در محضر قرآن زانو بزنیم. قرآن عوامل مطرح شده در منابع دیگر را اولاً تصحیح می کند، ثانیاً به آن موارد اساسی را اضافه نموده و هدایت گری خود را کاملاً موفق انجام می دهد. در ذیل سعی در ارائه ی لیستی نسبتاً کامل از آیات مرتبط با نماز که مستقیم و غیر مستقیم از عوامل تحکیم خانواده محسوب می گردند ذکر می گردد:

سوره ی بقره، آیه ی ۳: رابطه ی ایمان (وفوائد آن) با اقامه ی نماز
سوره ی بقره، آیه ی ۴۳: رابطه ی اقامه ی نماز و همراهی با رعایت موازین اقتصادی و همراهی با اهل ایمان

سوره ی بقره، آیه ی ۸۳: رابطه ی اقامه ی نماز و نیکی به والدین و اقوام و فقرا و مساکین
سوره ی بقره، آیه ی ۱۱۰: رابطه ی اقامه ی نماز با حفظ اقتصادی دیگران و انجام امور خیر (دقیقاً ضد بزهکاری) و این که انسان در محضر خداست.
سوره ی بقره، آیه ی ۱۷۷: رابطه ی اقامه ی نماز با تعامل با دیگران و از طرفی وفای به عهد و صابر بودن

سوره ی بقره، آیه ی ۲۷۷: رابطه ی ایمان، عمل صالح و اقامه ی نماز و ایتاء زکات. نهایتاً آرامش دنیوی و اخروی که محصول این ۴ مورد است. پاداش اخروی آن نیز محفوظ است. حفظ ایمان و انجام عمل صالح در برگرفته ی تمامی عوامل ارزش منتج به حفظ فرد و جامعه و خانواده در تمامی عرصه ها می باشد.
سوره ی نساء، آیه ی ۴۳: عدم رابطه نماز و نمازگزار با بزهکاری هایی چون: شرب خمر و از طرفی عدم ارتباط نمازگزار با جهل و عدم معرفت های لازم. از عوامل بسیار مهم در پاشیدن خانواده ها و بزهکاری های مختلف نوجوانان و جوانان و حتی بزرگ ترها خارج شدن از محدوده ی عقل توسط مواد مخدر و مسکرات است.

سوره ی نساء، آیه ی ۷۷: رابطه ی اقامه ی نماز با عزت نفس و رعایت دستورات نبوی (ع)

سوره ی نساء، آیه ی ۱۰۱: رابطه ی نماز و کیفیت آن در شرایط مختلف و درس رعایت و حفظ شرایط در عبادت و الگوگیری از این قانون در مسائل فردی و اجتماعی دیگر.

سوره ی نساء، آیات ۱۶۲، ۱۴۲، ۱۰۳، ۱۰۲: رابطه ی اقامه ی نماز با مسائلی از جمله فریب دشمن را نخوردن، ایمان به آخرت و خداوند و....

سوره ی مائده، آیه ی ۶: رابطه ی اقامه ی نماز با پاکی ظاهری و نظم و رعایت آداب و مقدمات آن. بنا بر روایات و آیات قران، نماز بهترین امور برای پاکی رفتاری و عقیدتی محسوب می گردد.

سوره ی مائده، آیات ۱۰۶، ۹۱، ۵۸، ۵۵، ۱۲: رابطه ی اقامه ی نماز با طهارت، پذیرش ولایت الهی و نبوی و اهل بیت، پرهیز از لغویات، دوری از دشمنی و کینه و میگساری و بزهکاری ها.

سوره ی انعام، آیه ی ۷۲: رابطه ی اقامه ی نماز و تقوی که یقیناً مهم ترین عامل تحکیم خانواده و تربیت فرزندان و به تبع دوری از زشتی ها و بدی هاست.

سوره ی اعراف، آیه ی ۱۷۰: رابطه ی اقامه ی نماز با تمسک و عمل به دستورات شرعی [من جمله رعایت حقوق خانواده] و نتیجه ای که خدا بر آن بار می کند.

سوره ی انفال، آیه ی ۳: رابطه ی نماز و رعایت حقوق اجتماعی و شرعی و اقتصادی دیگران به نوعی سراغ ظلم اقتصادی نکردن نسبت به دیگران.

سوره ی توبه، آیات ۷۱، ۵۴، ۱۸، ۱۱، ۶: رابطه ی اقامه ی نماز با مسائلی چون دوری از اهل خلاف عملی و اعتقادی تا وقتی اهل دین و اقامه ی نماز و ایتاء زکات گردند، عمران مساجد و ایمان، خدا باوری حقیقی، نا باوری رسالت محمدی، امر به معروف و نهی از منکر، اطاعت الهی و نبوی مشمول رحمت الهی شدن و....

سوره ی یونس، آیه ی ۸۷: رابطه ی عملی، معنوی و عقیدتی انسان با سیره ی انبیاء در اقامه ی نماز

در سوره هایی چون هود ۱۱۴، رعد

۲۲، ابراهیم ۴۰، ۳۷، ۳۱، اسراء ۷۸، مریم ۵۹، طه ۱۴، انبیاء ۷۳، حج ۷۸، ۴۱، ۳۵، نور ۵۶، ۳۷، نمل ۳، عنکبوت ۴۵، رم ۳۱، لقمان ۱۷، ۴، احزاب ۳۳، فاطر ۲۹، ۱۸، شوری ۳۸، مجادله ۱۳، جمعه ۱۰، مزمل ۲۰، یسینه ۵.

در این آیات رابطه ی نماز با تمامی عوامل استحکام جامعه و خانواده و اصول مهم تربیتی انسان ها ذکر گردیده است. در ذیل آیه ی ۳۵ حج نیز نماز یکی از صفات تواضع کنندگان به شمار آمده است. تواضع، اصلاحگر روابط بین مردم است. تواضعی عمیق، دوستانه و پابرجا. تحکیم خانواده غرضی است که همه ی خانواده ها در پی آن هستند. تواضع حاصل از اقامه ی نماز بنا بر آیه ی مذکور بشر را به مقاصد عالی مربوط به تحکیم خواهد رساند.

شاید از متناسب ترین آیات که با عنوان مقاله ی حاضر بسیار سازگار است آیه ی ۱۷ سوره ی لقمان است. می فرماید: «یا بنی اقم الصلاه و امر بالمعروف و انه عن المنکر و اصبر علی ما اصابک انذک من عزم الامور»

همان گونه که مشاهده می شود خداوند در سوره ی لقمان که مشهور به سوره ی تربیت است و حقیقتاً واجد تمامی اصول تربیتی است، به نقل از حضرت لقمان خطاب به فرزند نوجوانش می فرماید: ای پسرکم اقامه ی نماز کن و امر به معروف و نهی از منکر کن. در مقابل آن چه به تو می رسد صبور باش که صبر از بالاترین امور است.

از نظر قرآن اقامه ی نماز از عوامل جدی و کار آمد تربیت و به تبع آن تحکیم روابط انسان در محیط های مختلف است. نمازی که همراه با دلسوزی اجتماعی و خانوادگی تا حد ورود به امر و نهی جهت اصلاح آن است. نمازی که باعث صبر و استقامت است و خود از شاخصه های اصلی آرامش و تحکیم خانواده است شمرده شده است. نمازی که انسان را آماده ی پذیرش شرایط و مسائل مختلف می کند. اقامه ی نماز ی که صدها فایده برای آن در طی ۵۵ آیه ی ذکر شده در بالا دارد. در قران لفظ صلاه [بدون ال] یک بار در سوره ی نور آیه ی ۵۸ آمده که اشاره به مباح فقهی دارد.

نویسنده معتقد است هیچ عامل استحکامی برای هیچ خانواده ای برای هیچ خانواده ای در روی کره ی زمین نیست الا این که در آیت مرتبط با نماز به مناسبات و بیان های مختلف ذکر شده است. با بررسی ناچیز بنده و تعمق در آیات به این نتیجه رسیدم که تقوی مهم ترین دستاورد نماز و مهم ترین عامل تربیت انسان ها و تحکیم بنیان خانواده است. از در کنار هم نشستن واژگان اقامه ی نماز و پرداخت زکات در قران به راحتی می توان تناسب و ارتباط این دورا در جهات مختلف از جمله مسائل خانوادگی و تربیتی برداشت نمود..

گذری برپاره ای از روایات مربوط به نماز و آثار خانوادگی و تربیتی آن
قال رسول الله صلی الله علیه وآله:

مثل الصلاة مثل عمود الفسطاط، اذا ثبت العمود ثبتت الاطناب و الاوتاد و الغشاء، و اذا انكسر العمود لم ينفع وتد و لاطنب و لاغشاء؛

مثل نماز مانند مثل ستون خیمه است، هرگاه ستون ثابت باشد طنابها و میخها و پرده ها ثابت و سودمند خواهند بود و هرگاه ستون بشکند و در هم فرو ریزد، نه میخ نافع است و نه ریسمان سودی دارد و نه پرده ای اثری خواهد داشت.

(من لایحضره الفقیه، ج ۱، شماره ۶۳۹)

قال رسول الله صلی الله علیه وآله: «الصلوة منهاج الانبياء»

نماز راه و روش انبیاء است.

(بحار الانوار، ج ۸۲، ص ۲۳۱) پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

قال علی علیه السلام: «احب الاعمال الى الله الصلاة»

محبوبترین اعمال نزد خداوند، نماز است.

(بحار الانوار، ج ۸۲، ص ۲۳۳)

«وحي الله الى نبيه ، موسى عليه السلام عليك بالصلوة فانها بمكان و لها عندى عهد وثيق»
خداوند به حضرت موسى (ع) وحی نمود: بر تو باد نماز، پس همانا نماز دارای مکان رفیعی
و پیمان محکمی پیش من است.

(کلمه الله ، ص ۲۵۷)

«قال رسول الله صلى الله عليه وآله «اصلوه لمن لم يطع الصلوه ، و طاعة الصلوه ان تنهى عن
الفحشاء و المنكر»

کسی که مطیع نماز نباشد، نمازش کامل نیست و اطاعت از نماز همان دوری از فحشاء و
منکر است. (نمازی نیست برای کسی که اطاعت و پیروی از نماز نکند. سپس پیامبر (ص) می
افزاید: طاعت و پیروی از نماز به این است که نماز او را از فحشاء و منکرات و زشتیها باز
دارد.)

قال علی علیه السلام:

«و اعلم ان كل شیء من عملك تبع لصلاتك»

بدان که تمام اعمال تابع نماز است خواهند بود.

قال الصادق علیه السلام:

آگاه باشید، همانا نماز حاجز و حائلی است از طرف خداوند در روی زمین ، پس آن
کسی که دوست دارد بداند که چه قدر از منافع نمازش را درک کرده ، پس دقت کند و بنگرد
که اگر نمازش حاجز و حائل بین او فواحش و منکرات است ، پس از منافع نماز به قدری که
از گناه و فواحش دوری کرده ، درک نموده و بهره برده است. اگر کسی می خواهد بداند چه
قدر مقام نزد خداوند دارد. نگاه کند ببیند خداوند متعال نزد او چه قدر مقام دارد؟ و کسی که
عملی را انجام داده پس به دقت در عملش ، بنگرد اگر آن عمل شایسته و نیکو و خالص بود،
پس او را ادامه دهد و اگر عمل بد و زشتی بود دیگر تکرار نکند و از آن رقم اعمال به شدت
اجتناب کند، که اگر چنین کند به راستی که خداوند - عز و جل - به وفا و زیاد کردن

روزیش و برآوردن حاجاتش سزاوارتر است. کسی که در خلوت مرتکب گناهی می شود، پس باید در خلوت، حسنه و کار شایسته ای نیز انجام دهد. و چنانچه کسی در جلوت و انظار مردم گناهی کرد، پس باید آشکارا کار نیکی را نیز انجام دهد.

(بحار الانوار، ج ۷۸، ص ۱۹۹)

قال علی علیه السلام:

«و عن ذلك ما حرس الله عبده المؤمن بالصلوات و الزكوات ، و مجاهدۀ الصيام فی الايام المفروضات ... لما فی ذلك من تعفیر عتاق الوجوه بالتراب تواضعا»

خداوند بندگان با ایمانش را از تبهکاری و ستمگری و گردنکشی به وسیله نمازها و زکات ها و سعی در گرفتن روزه ها در روزه هایی که واجب نموده است، حفظ می کند...؛ زیرا در نماز انسان صورتهای آزاده و نیکو را از روی فروتنی در پیشگاه الهی بر خاک می مالد.

(نهج البلاغه، فیض الاسلام، ص ۷۹۸)

قال الصادق علیه السلام:

ما يمنع احدكم اذا دخل علیه غم من غموم الدنيا ان يتوضا ثم يدخل المسجد فيركع ركعتين يدعوا لله فيهما، اما سمعت الله تعالى يقول: (واستعينوا بالصبر و الصلاة):

چه مانعی دارد که چون یکی از شما غم و اندوهی از غمهای دنیا بر او درآمد، وضو بگیرد و به مسجد برود و دو رکعت نماز بخواند و برای رفع اندوه خود خدا را بخواند مگر نشنیده ای که خدا می فرماید: (واستعينوا بالصبر و الصلاة).

(مجمع البيان، ج ۱، ص ۱۰۰. وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۲۶۳)

بسیار دیده شده که وقتی خانواده ای با نماز آشنا شده و اقامه کرده، مزایای خوب و بی نظیر آن را حس کرده و به زبان می آورد. این مسأله در تربیت فرزندان نمود بسیاری دارد. تحقیق میدانی این مهم شاید همین مطلب است. مروری بر روایات ذکر شده در بالا مطالب ارزنده ای درباره ی نماز از جمله آثار رفتاری و اخلاقی نماز در جامعه به دست می دهد.

وقتی سخن از افراد در جامعه می شود مقصود عنصر تشکیل دهنده ی ان یعنی خانواده و افراد آن نیز خواهد بود. ذکر پیام ها و نکات استخراج شده در روایات بسیار است ولی به ذکر چند روایت و ذکر مطالب محدودی در این زمینه بسنده شده است.

نماز ستون خیمه ی اسلام شمرده شده که اخلاقیات و اعتقادات و عواطف نیز باید بر اساس این ستون و متناسب با ان باشد. ستونی که حافظ انسان در همه ی این ابعاد است. نماز راه و روش صالحان، اولیا و انبیاست. محبوب ترسین اعمال نزد خداوند است. وقتی چیزی محبوب خدا شد فاعل آن نیز محبوب می شود و وقتی نمازگزار محبوب می شود خداوند زندگی او را سرشار از آرامش و محبت و استحکام خواهد نمود.

جایگاه شناسی نماز اهمیت دین و ائمه به این مسأله را به خوبی نشان می دهد. نماز را عامل دوری از فحشا و منکر دانسته اند و نتیجه ی این اجتناب دستاوردهای فردی، خانوادگی و اجتماعی مورد بحث ما و بیش از ان خواهد بود. بسیاری اوقات اعمال و رفتار های بشری تابع نماز است. لذا فرمودند «واعلم ان کل شیء من عملک تبع لصلاتک» رعایت دیگر شرایط کنار اقامه ی نماز ه مراتب آثار آن را بیشتر خواهد نمود. سوره ی مبارکه طه آیه ی شریفه ی ۱۳۲ و سوره ی مبارکه ی مریم آیه شریفه ی ۵۵ از جمله وظایف پدران را اهمیت و امر به نماز اهل خانواده بر شمرده است.

نکته بایانی

- قال الرضا علیه السلام: ۱- هنگامی که اراده نمودی برای انجام نماز، پس با بی رغبتی، کسالت، خواب آلودگی، عجله و... مشغول به چیزی نماز، به جا نیاور
- ۲- با حالت حضور قلب و سکون و آرامش و تاءنی، مشغول نماز شو.
- ۳- بر شما باد در نماز به صورت خشوع و خضوع

- ۴ - در پیشگاه الهی چنان خاضع و خاضع باش که خشیت و خوف از سیمای تو ظاهر گردد، و به وسیله طمانینه خوف و رجاء در تو ظهور پیدا کند.
- ۵ - از کثرت ترس و ورعی که بر قلبت عارض گردیده است، پس در این حالت مقابل پروردگارت چون بنده فراری گناهکار که در مقابل مولایش قرار گرفته بایست.
- ۶ - قدمهایت را منظم کن و خود را برای اطاعت از مولایت مستعد و مهیا ساز.
- ۷ - و به چپ و راست توجه مکن.
- ۸ - و خدا را مثل این که تو را می بیند به حساب آور، زیرا اگر تو خدا را نمی بینی همانا خدا تو را می بیند.
- ۹ - با ریش و سایر اعضا و جوارحت و با جامه ات بازی مکن.
- ۱۰ - در حال گرفتگی بینی نماز نخوان.
- ۱۱ - و برای زنان نیز درست نیست که با نقاب و دو بند نماز بخوانند.
- ۱۲ - چشمت را در هنگامی که ایستاده ای به موضع سجده بینداز.
- ۱۳ - و در هنگام نماز از خودت جزع و هول و ترس از خدا ظاهر کن و با این حالات مخصوص، نشان بده که تو راغب الی الله هستی و به خدا عشق می ورزی.
- ۱۴ - در حال قیام گامی به این پا و گاهی به آن پا تکیه مکن.
- ۱۵ - نمازی به جا آورد مثل اینکه نماز وداع است که دیگر موفق به ادای آن نمی شوی.
- ۱۶ - بدان که همانا تو در برابر خداوند جبار هستی، بنابراین با چیزی از اشیاء به بازی مشغول مشو و حدیث نفس مکن و قلبت را از همه چیز غیر از یاد خدا و عبادت او فارغ کن، و فقط باید به کار نماز پردازی.
- حضور قلب شرط بی بدیلی در نماز محسوب می شود. در ادامه جملات ارزشمندی را از یکی از عارفان حقیقی و واصلان الی الله و مصلین واقعی یعنی مرحوم میرزا جواد آقاملکی تبریزی نقل می کنیم. «برخی از حالات، سبب کمال نماز می شود، از قبیل: حضور قلب،

تفهم، تعظیم، هیبت، امید و شرم. حضور قلب یعنی این که در نماز، دلت حاضر باشد، به گونه ای چیزی تو را از نماز غافل نکند. کامل ترین شکل حضور قلب آن است که در همه اعمال و ذکرهای نماز، دل ناز گذار به یاد خدا و حضور در محضر او باشد و احساس کند نماز را در پیشگاه او به جا می آورد. داشتن حضور قلب کامل، مرحله تفهم را، در بر دارد که عبارت است از: فهمیدن معنای حرکات و سخنان نماز، شخص مبتدی باید به معنای هر فعل و قول در نماز توجه داشته باشد و با این آشنایی وارد نماز شود. این درجه، مرحله تعظم خدا را همراه دارد، که منشا آن شناخت عظمت و قدرت خداست. وقتی این احساس را داشت که خداوند، او را قبول کرده که اکرام می کند، یا به اقتضای عدالتش عذاب می کند، حالت رهبت و خشیت پدید می آید. مرحله امید نیز از همین احساس پدید می آید و چون کارهای زشت و کوتاهی های خود را به یاد آورد، حالت شرم و حیا به دست می دهد. گوهر محبت و یاد محبوب، دلها را جذب می کند. کسی که عشق به چیزی داشته باشد، آن را بسیار یاد می کند. دل های گرفتار محبت دنیا، نمی تواند حضور قلب پیدا کند، اما قلوب سالم از این آفت، در همه حالات در نماز و ذکر است. مهم آن است که بتوانی دوستی و حب دنیا را به حب آخرت و محبت خدا تبدیل کنی تا در نماز، همه دل به یاد خدا باشد. گاهی تشنه، آب نی نوشد تا در نماز، یاد آب و عطش، دل او را مشغول نکند.

نماز گزار باید پیش از تکبیره الاحرام همه توجه خود را به نماز و معنای آن معطوف کند، سپس شروع کند، تا چیزی مانع حضور قلب او نشود. مثال: اگر کسی زیر درختی نشسته باشد و همه فکر خود را در باره چیزی به کار بسته باشد، ولی صدای گنجشکها هواس او را پرت می کند، پیوسته بر می خیزد و با چوبی گنجشکها را می پراند. و دوباره به فکر می پردازد، ولی گنجشکها باز برگشته و روی درختان می نشینند، این کار او را از پرداختن به هدفش باز می دارد. راه نجات آن است که درخت را قطع کند. در مسائل قلبی و شهوات و تمایلات، قوت پیدا کند و شاخ برگ بگیرد از هر طرف افکار گوناگون به سراغش می آید،

مثل گنجشکها و درخت . ریشه این درخت ، دنیا دوستی است و تا ریشه به جاست ، درد، درمان نمی شود. آن که دل بسته دنیا است ، از مناجات با خدا لذت نمی برد، اگر ریشه کن کردن حب دنیا ممکن نباشد، به هر مقدار که می توان ، باید آن را کاست و از عوامل مشغول کننده دل پرهیز کرد. هر کس عظمت خدا را و حقارت دنیا را بشناسد، همتش والا می شود و خدا را بزرگ می دارد. نتیجه معرفت ، حالتی چون خشیت ، حضور قلب و شرم از خدا است . خصلتهای شش گانه یاد شده ، در اصل نماز لازم است ، گرچه برخی از آن ها با بعضی بخشهای نماز تناسب بیشتری دارد. در حال تشهد و سلام ، حالت حیا و امید مناسبتر است و حال قیام و رکوع و سجود، با تعظم و خشیت بیشتر تناسب دارد و برای کسی که می گوید ایاک نعبد اخلاص مناسبتر است . دل باید با زبان هماهنگ باشد وقتی کسی می گوید الحمدلله باید همه نعمتها را از خدا بداند و برای جلب نعمت ، تملق مخلوق های خدا را نگوید» (تبریزی، ص ۳)

نتیجه گیری

توجه به عبارت پر مغز امام ششم «من اصلح بینة و بین الله اصلح الله بینة و بین الناس» اصلاح رابطه مخلوقات با خالق بی همتا می تواند مصادیق متعددی داشته باشد که قطعاً اقامه ی نماز با کیفیت مورد نظر قران و روایات معصومین علیهم السلام یکی از آن مصادیق است . توجه به آیات و روایات به خوبی ارتباط هر چه بهتر برگزار شدن نماز را با آثار صادره از آن می فهماننده همین منظور در تمام نوشتار حاضر روایتی از امام هشتم که در آن برخی شرایط نماز مطرح شده است را آوردیم . رعایت هر چه بیشتر شرایط کمی و کیفی نماز تأثیر گذاری بیشتری در آثار و فوائد آن خواهد داشت. تحکیم خانواده و مباحث تربیتی انسان نیز خود از آثار رعایت اقامه ی صحیح نماز است .

منابع و مأخذ

قرآن کریم

نهج البلاغه

بحار الانوار

مجمع البيان

وسایل الشیعه

ملکی تبریزی، میرزا جواد. نماز عارفانه. ترجمه جواد محدثی.



پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی